

Antoni Dudek

Od Redakcji

Pamięć i Sprawiedliwość 2/2 (4), 7-8

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wiodącym tematem niniejszego numeru „Pamięci i Sprawiedliwości” jest polityka władz PRL wobec opozycji w ostatnich latach komunistycznej dyktatury w Polsce. Powstanie Instytutu Pamięci Narodowej otworzyło przed badaczami dziejów opozycji nowe możliwości szerokiej kwerendy w aktach Służby Bezpieczeństwa, będącej głównym narzędziem, za pomocą którego kierownictwo PZPR zwalczało rozwijający się od 1976 r. coraz dynamiczniej niezależny ruch społeczny. Nad relacjami między MSW i PZPR, celami, jakie stawiała sobie w walce z opozycją ekipa Edwarda Gierka, a następnie Wojciecha Jaruzelskiego, wreszcie nad bilansem sukcesów i porażek władz w tym zakresie zastanawia się w tekście otwierającym numer Łukasz Kamiński. Zgodnie z przyjętą przez nas konwencją jego artykuł jest wprowadzeniem do dyskusji redakcyjnej, w której tym razem obok autora udział wzięli: Antoni Dudek, Jerzy Eisler, Andrzej Friszke, Henryk Głębocki oraz Grzegorz Waligóra. Mimo licznych różnic uczestnicy debaty w jednym wydają się zgodni: akta komunistycznych służb specjalnych stanowią dla historyków materiał o ogromnej wartości naukowej, którego rzetelna analiza może zmienić wiele utartych sądów i ocen na temat dwóch ostatnich dekad PRL.

O znaczeniu materiałów archiwalnych przejętych przez IPN przekonują artykuły zamieszczone w dziale *Studia*, będące w większości pierwszymi rezultatami projektu badawczego „Władze PRL wobec kryzysów społecznych i opozycji demokratycznej w latach 1956–1989” realizowanego przez historyków Biura Edukacji Publicznej IPN. Trzy z nich dotyczą działań Służby Bezpieczeństwa wobec przedsierpniowej opozycji. Robert Spałek w artykule dotyczącym rozpracowania Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR” dokonuje wstępnej analizy problemu, który w drugiej połowie lat siedemdziesiątych był głównym wyzwaniem stojącym przed Departamentem III MSW. Pełniejszy, bo sięgający niemal końca lat osiemdziesiątych obraz działań SB wobec Ruchu Młodej Polski kreśli w obszernym studium Sławomir Cenckiewicz. Na konkretnym przykładzie sprawy o kryptoniemie „Arka”, prowadzonej przeciwko środowisku RMP z różnym nasileniem przez blisko dziesięć lat, pokazuje całą gamę metod i środków pracy operacyjnej stosowanych przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. O podobnej problematyce w odniesieniu do Łodzi pisze Leszek Próchniak, udowadniając przy okazji, że u schyłku rządów Gierka miasto to stało się istotnym ośrodkiem niezależnego ruchu społecznego. W jego artykule warto zwłaszcza zwrócić uwagę na wątek dotyczący rozpowszechnionych wówczas „niekonwencjonalnych” metod nękania przez SB działaczy opozycyjnych oraz członków ich rodzin.

Istotne uzupełnienie artykułów poświęconych przedsierpniowej opozycji zawiera bibliograficzne studium Krzysztofa Madeja, podsumowujące dotychczasowy stan badań nad tym tematem, a przy okazji wskazujące, które zagadnienia szczególnie zasługują na podjęcie w związku z szerszym dostępem do materiałów archiwalnych. O tym, że nie tylko dostęp do archiwów, ale i sposób podejścia do tematu badawczego ma zasadnicze znaczenie, przekonuje w eseju dotyczącym „Solidarności” z lat 1980–1981 Adam Leszczyński. Dla wielu czytelników zaskoczeniem może być nie tylko proponowany przez niego kierunek studiów nad

największym peereelowskim kryzysem, ale i teza, że dotyczące go „fakty i chronologia w swojej podstawowej strukturze zostały już ustalone”. O tym, czy tak jest w istocie, można się przekonać podczas lektury dotyczących tego samego okresu artykułów Dariusza Iwaneczki o zwalczaniu rolniczej „Solidarności” przez władze w Polsce południowo-wschodniej oraz Witolda Gieszczyńskiego o studenckich protestach w Olsztynie.

Blok tematyczny dotyczący opozycji ostatnich lat PRL uzupełniają dokumenty SB odnalezione i opracowane przez Grzegorza Majchrzaka, Pawła Piotrowskiego i Przemysława Zwiernika. Poprzedzające je wstępy to swego rodzaju mikrostudia dotyczące różnych aspektów działalności SB: wprowadzania agentury do „Solidarności”, wykorzystywania wymiaru sprawiedliwości i manipulowania nim, wreszcie metodologii sporządzania szacunków liczebności opozycjonistów oraz ich swoistej typologii. Z wiodącym tematem numeru koresponduje też otwierający dział *Varia* artykuł Petra Błażka na temat pacyfizmu i przypadków odmowy służby wojskowej w komunistycznej Czechosłowacji, który pozwala snuć interesujące porównania m.in. z działającym w Polsce Ruchem „Wolność i Pokój”. Z kolei Adam Puławski podejmuje w swoim bogato udokumentowanym tekście jeden ze słabiej znanych wątków relacji polsko-żydowskich w latach II wojny światowej: kwestię postrzegania żydowskich oddziałów partyzanckich przez cywilne i wojskowe struktury Polskiego Państwa Podziemnego. Przekonuje, że ich generalnie niechętny stosunek wynikał zarówno z uprzedzeń wobec Żydów, jak i z „obiektywnego zjawiska bandycenia się oddziałów partyzanckich”.

W dziale *U sąsiadów* tym razem zwracamy się na południe, publikując dokonany przez Marinę Zavacką przegląd słowackich publikacji dotyczących historii najnowszej. Numer już tradycyjnie zamyka dział recenzji, w którym wyróżniają się omówienia kontrowersyjnej pracy Anetty Rybickiej na temat Instytutu Niemieckiej Pracy Wschodniej (Paweł Kosiński), książki grupy historyków z krajów bałtyckich dotyczących antysowieckiego i antyniemieckiego ruchu oporu na tym terenie (Rafał Wnuk) oraz najnowszej syntezy dziejów Polski w latach 1939–1989 pióra Andrzeja Friszke (Jerzy Eisler). W tym numerze „Pamięci i Sprawiedliwości” nie zabrakło też polemik, świadczących o tym, że poruszane przez nas sprawy budzą emocje, ale i skłaniają do refleksji.